

VEENHUIZEN 1823-1984

In 1823 worden er in het Drentse veen- en moerasland drie gestichten gebouwd voor weeskinderen uit de grote steden: Veenhuizen. Heel veel kinderen worden hiernaartoe gestuurd, samen met landlopers, bedelaars en zwervers. In de 200 jaar daarna groeit Veenhuizen uit tot een echt justitiedorp met verschillende gevangenissen... Hier vind je allerlei informatie over de bijzondere geschiedenis van Veenhuizen.

DE MAATSCHAPPIJ VAN WELDADIGHEID 1823 - 1859

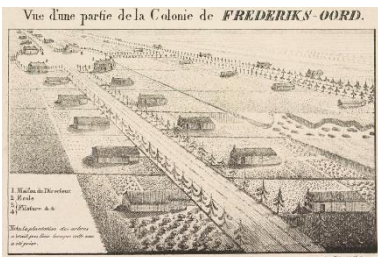
De Franse tijd

In 1796 komt de Franse Napoleon in Nederland aan de macht. Hij laat zijn broer, Lodewijk Napoleon, over Nederland regeren. De Fransen blijven tot 1813 de baas. Na hun vertrek laten ze Nederland in grote armoede achter. Er is geen werk, veel mensen raken hun huis kwijt en houden zich in leven met bedelen en stelen.

Oprichting Maatschappij van Weldadigheid

Generaal-majoor Johannes van den Bosch bedenkt een oplossing voor de bedelaars en zwervers. In 1818 sticht hij in Drenthe de kolonie Frederiksoord. Hier kunnen arme mensen een boerderijtje en een stukje grond krijgen. Zo kunnen ze zelf voor hun eten en onderdak zorgen en hoeven ze niet meer te bedelen. Zo'n plan kost natuurlijk geld. Om de kolonie te kunnen betalen, richt Van den Bosch de Maatschappij van Weldadigheid op, met het geld van rijke mensen.

De vrije kolonie Frederiksoord

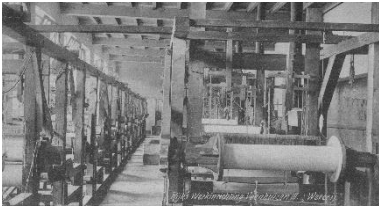
Frederiksoord blijkt veel meer geld te kosten dan Van den Bosch denkt. Het geld van de rijken is niet genoeg. Bovendien willen arme mensen helemaal niet uit de grote steden weg om in 'Verweggistan' Drenthe te gaan wonen. De Maatschappij van Weldadigheid komt in 1823 in de geldproblemen. Het weggeven van land om armen aan werk te helpen lijkt een heel goed idee, maar het kost heel veel geld.

De onvrije kolonie Veenhuizen

Om weer wat geld te verdienen, maakt de Maatschappij van Weldadigheid een afspraak met de regering om in Veenhuizen drie grote gestichten te bouwen. Die zijn bedoeld voor de vele kinderen die in de uitpuilende weeshuizen in de grote steden wonen. De regering betaalt mee aan de opvang. In ieder gesticht kunnen ongeveer 1.200 kinderen wonen.

Maar er moet er gebouwd worden. Drenthe bestaat 200 jaar geleden uit moerasland en veen. Er zijn geen wegen. Eerst moeten er kanalen gegraven worden, zodat bouwmaterialen en mensen met de boot aangevoerd kunnen worden.

Er zijn natuurlijk ook geen winkels. Dus de mensen die naar de gestichten van Veenhuizen worden gestuurd moeten voor hun eigen onderhoud zorgen. Ze graven het veen af, bewerken het land en bouwen boerderijen. Ook komen er werkplaatsen: een houtzagerij, een meubelmakerij, een smederij, een klompenmakerij enz.

VEENHUIZEN

Het Eerste, Tweede en Derde Gesticht

De gestichten in Veenhuizen zijn heel groot: 145 x 145 meter met in het midden een grote binnenplaats. De kinderen uit de weeshuizen komen in het Eerste en Derde Gesticht te wonen. Ze verblijven in grote zalen; 80 kinderen op een zaal. De zalen worden overdag gebruikt als eet- en werkzaal. 's Nachts wordt er geslapen in hangmatten die overdag aan het plafond worden gehesen. Er is één zaalmoeder die voor twee zalen (dus 160 kinderen) tegelijk zorgt. 's Ochtends gaan de kinderen naar school, daar leren ze lezen, schrijven en rekenen. Dat is heel bijzonder voor die tijd. 's Middags moeten de kinderen hard werken, op het land of in de keuken. Het is een zwaar leven.

Er komen ook bedelaars en zwervers naar Veenhuizen. Zij wonen in het Tweede Gesticht, ook in zalen. Zij wonen aan de kant van de binnenplaats met 60 mensen op één zaal. Mannen en vrouwen leven gescheiden. Aan de buitenkant van de gestichten wonen arme families die vrijwillig naar Veenhuizen zijn gekomen en de bewakers in kleine woningen.

Het einde van de Maatschappij van Weldadigheid

De 'kolonisten' die naar Veenhuizen worden gestuurd, zijn arme mensen. Vaak hebben ze al een lange tijd gezworven. Velen zijn verzwakt of ziek en kunnen al het zware werk niet aan. Veel mensen gaan dood. Er worden steeds weer nieuwe mensen naar Veenhuizen gestuurd.

En er moet steeds meer geld bij. Daardoor blijft de Maatschappij van Weldadigheid verlies maken. Het geld gaat langzaam op en in 1859 gaat de Maatschappij van Weldadigheid failliet. Omdat er toch nog steeds zwervers moeten worden heropgevoed, neemt de regering Veenhuizen over.

Eerst valt Veenhuizen onder Binnenlandse Zaken, vanaf 1875 onder het ministerie Justitie.

VEENHUIZEN ALS RIJKSWERKINRICHTING 1859 - 1914

Rijkswerkinrichting

De drie gestichten van Veenhuizen komen in 1875 in handen van het ministerie van Justitie. Veenhuizen wordt dan officieel een strafkolonie. Dat betekent dat je hier alleen nog maar door de rechter naartoe gestuurd kan worden. Niemand kan zich nog vrijwillig melden. De gestichten heten vanaf 1886 'Rijkswerkinrichtingen'. Er worden alleen nog maar mannelijke bedelaars en zwervers naar Veenhuizen gestuurd, de kinderen vertrekken.

Nieuwe gebouwen in Veenhuizen

Rond 1900 worden er nieuwe gevangenissen gebouwd: Esserheem en Norgerhaven. Het Eerste en Derde Gesticht worden afgebroken. Het Tweede Gesticht blijft dienst doen als werkplaats. Om de gevangenissen heen worden dienstwoningen gebouwd voor het personeel. In Veenhuizen wordt ook een ziekenhuis gebouwd (het Hospitaal), er komen een hotel en een verenigingsgebouw waar concerten en toneeluitvoeringen worden gehouden. Je kunt deze woningen en gebouwen nog steeds zien in Veenhuizen. Dicht bij het Tweede Gesticht (waar nu het Gevangenis­museum in zit) staan kleine huisjes waar de bewakers woonden. Wat verder weg worden de huizen groter, dit waren huizen voor de hogere ambtenaren. Op de gevels staan namen waaraan je kunt zien wie er woonde: 'Toewijding' (voor de dokter), 'Kenn­is is macht' (voor de onderwijzer) en 'Flink en Vlug (leraar gymnastiek). Langs de vaart staan de grootste en de mooiste huizen, voor de onderdirecteuren. De hoofd­directeur woonde in een villa met de naam 'Klein Soestdijk'. In de loop van de 20e eeuw verdwijnen de landlopers en bedelaars uit Veenhuizen om plaats te maken voor gevangenen.

Veenhuizen als justitiedorp 1914 - 1984

Er komen steeds meer echte gevangenen naar Veenhuizen. In 1970 vertrekt de laatste landloper. Het dorp is lange tijd een echt justitiedorp: het hele gebied is afgesloten. Alleen wie er werkt, mag er wonen, niemand mag zomaar het dorp in of uit. Als je bijvoorbeeld je verjaardag wil vieren, mogen je vrienden en familie van buiten Veenhuizen alleen met speciale pasjes bij je op visite komen. Pas in 1984 verandert dat. Nu mag iedereen Veenhuizen in en uit, behalve de gevangenen natuurlijk. Want die zitten er nog steeds, in 3 verschillende gevangenissen.

De gevangenen hebben werkplaatsen, waar ze 20 uur per week werken. De werkplaatsen lagen vroeger een eindje bij de gevangenis vandaan. De gevangenen werden er met de bus naartoe gebracht. Het Tweede Gesticht was lange tijd zo'n werkplaats. Nu bevinden de werkplaatsen zich in de gevangenis. Het Tweede Gesticht werd het Gevangenis­museum. En de bussen? Dat zijn nu de Boevenbussen van het museum, waarmee bezoekers een rondje door Veenhuizen kunnen maken!

